

9275
В. ВИННИЧЕНКО

42859

ХТО ВОРОГ

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО
— РУХ —

„РУХ“ КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ

В. ВИННИЧЕНКА.

Зібрав до друку т. Черкаський

Оповідання:

Том	I кн. 1 Краса і сила та інші опов.	Ціна 90 к.
„	„ 2 Голота й інші оповід.	„ 90 „
„	II Дим та інші оповід.	„ 90 „
„	III Момент і інші оповід.	„ 90 „
„	IV Дрібниця й інші оповід.	„ 90 „
„	V Історія Якимового будинку й інші опов.	„ 90 „
„	VI Босяк і інші оповід.	„ 90 „
„	VII Олаф Стефензон і інші оповід.	„ 90 „
„	VIII Боротьба й інші оповід.	„ 90 „

Драматичні твори:

Том	IX Дизгармонія. Щаблі життя	„ 90 к.
„	X Великий Молох. Memento	„ 90 „
„	XI Чужі люди. Базар	„ 90 „
„	XII Брехня. Співочі товариства	„ 90 „
„	XIII Чорна Пантера й Білий Медвідь. Натусь. Дочка жандарма	„ 90 „
„	XIV Молода Кров. Пригвожені	„ 90 „
„	XV Панна Мара. Гріх. Закон	1 карб. —

Романи:

Том	XVI Чесність з собою	1 карб. 10 к.
„	XVII Рівновага	—
„	XVIII „По свій“	—
„	XIX Божки	—
„	XX Хочу	—
„	XXI Записки Кирпатого Мефістофеля	1 карб. 30 к.
„	XXII Заповіти батьків	—

06 W
В. ВИННИЧЕНКО

ХТО ВОРОГ

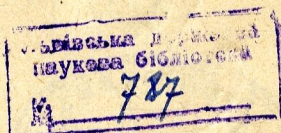
~~42859~~

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

415(2-3u)5-644

[891.79-3]

КИЇВ—1927

Трест „Київ-Друк“, 8-ма друкарня та квиткова печатня
вул. Л. Толстого (кол. Караваївська), ч. 5.

Укрголовліт 869 (2489).

Зам. 663. 4000

Хто ворог?

Ранок. Сонце, підкрадаючись обережно, одним оком визирає з-за далекого ліска й мов огляда, чи все на місці.

Але все, як і вчора було. Так само внизу, оперезаний Дніпром, ліниво лежить собі на широкому лузі городок; так само, пригорнувшись до нього, сміється своїми дрібними, біленькими хатками село; так само широко, просторо, вільно...

Так само й тут, на вигоні, над городом, де лежать ці сірі, білі, чорні купи робітників. Тільки тепер не чути вчорашніх співів та гомону: вони всі сплять— і полтавці, й київці, й орловці, й могильовці; дівчата, хлопці і старі. І так само, як і вчора, «кацапи» лежать окремо від «хахлів».

Холодно. Трава сива, тіні довгі. Незграбні купи розкидані по вигону, прикриті то білими ряднами, то рудими свитками, не воруються. З-під ряден визирають тільки ноги, взуті й босі, порепані, червоні, з чорними, як підошви, п'ятами. І, звичайно, хлопчачі ноги поруч з дівчачими. Іноді якісь ноги заворуються, підведеться якась розкудовчена, сонна голова з облущенням од сонця носом та щоками, почухається і знов пірнає під рядно, або свитку, підгорнувши під себе ноги.

Тихо. На Дніпрі десь далеко-далеко гуде паракход. Сонце, упевнившись, що все на місці, поважно і спокійно впливає з-за ліска. Десь хтось голосно позіхає і плюється. В одній купі заворушились і забалакали. Коло бараків, лицем до сонця, стоїть дядько і, позіхаючи та чухаючи спину, молиться богу. Довга тінь його хитається за ним і нахиляється. Над баракком, де їдять, стелеться дим; двері до пекарні розчинені, а на порозі стоїть обшарпана собака і приязно махає хвостом.

Сонце підбивається все вище. Купи меншають, зате на вигоні стає людніше. Дехто вже снідає, дехто сидить на клунках і чухмариться. Недалечко одної купки полтавців хтось розіклав огонь; коло нього сидять поважні дядьки і, гріючи руки, балакають. Це київці, бо одягнені у все чорне та широке й балакають помалу, з павзами, з попльовуванням у вогонь, задумливо й поважно.

— Так, кажете, ви Тарашанського уїзду?—помовчавши говорить один, крутячи цигарку.

— Тарашанського,—зідхає дядько в солом'яному, рудому брилі, сумно дивлячись у вогонь.

— Та-а-к... —лизнувши цигарку, муркає курець. Потім бере заскарубленими пальцями жарину, закурює цигарку і, пихнувши нею, каже:

— А ми —Звинагородського...

— А як на врожай?—помалу повертаючи до сумного дядька голову, бовкає курців сусіда, похмурий, чорнявий чолов'яга.

— На врожай? Та врожай, хвалить бога, нічогенький... Та яке з того утишеніє, коли нема на чому родити!.. На долоні-ж не вродить?

— А то вже так...

Мовчання. На вигоні стає де-далі людніше й шумливіше. Там, посідавши кружка коло якогось клунка, снідають; там умиваються, обхлюпуючи одне одного,

регочачись; там моляться богу, з натиском прикладаючи пучки до лоба й грудей; там бігають, переплигуючи через сидячих і лежачих, лаючись та огризаючись. Вигін живе, а сонце радісно сміється до нього.

— Так-так...—спльовуючи у вогонь, зідхає курець. — Утишення, коли в кешені є... Чи врожай, чи неврожай, а як у кешені бряжчить, то й бог на небі добрий... Так-так... А чи й у вас була забастовка?

— Забастовка?.. Та була...

— Ну?..

Сумний дядько мовчить і дивиться в вогонь; потім безнадійно посміхається й каже:

— Та що?.. Побили йому яконовію, спалили скирти, а йому те й за вухом не свербить: заштраховано!

Дядьки дивляться на нього, потім сумно, безнадійно хитають головами й мовчать.

— Заштраховано?—перепитує курець.—Так-так... Мовляв, чорт вас бери, робіть собі забастовки, скільки хочете, а я собі свої гроші таки візьму. Так-так... Як то кажуть: добре чорту в дудку грати, сидючи в болоті: одну злама, другу виріже... То так і панам... О-хо-хо-о!

Коло жвавих полтавців, як звичайно, крик, регіт, сварка.

— Та дай йому, Мотре, щоб аж за дев'ятими ворітьми гавкнув. Якого чорта чіпляється?

— Та невже? От не дав бог жабі хвоста, а то-б усю траву витолочила. Скажіть, яка вона гостра!

— А така, що не тягни свитку, бо як потягну, то аж дідуньо присниться... Рудий шершень! . Устав, то й ходи собі з чортом, а до людей не чіпляйся!

— А лови, лови! Перепиняй. . Тю!

— Ачхи, білява! По чому зуби?

Коло бараків стоїть юрба й щось чи розглядає, чи слухає когось. Вона все більше й потрохи присовується на цей кінець.

Дядьки задумливо мовчать. Ступнів за шість од них лежать «кацапи» в білих свитках, у личаках, в кольорових сорочках, мало не до колін. Вони добули десь окропу і, посідавши на клунках, п'ють чай з бляшаних кухликів. Руді, веснянкуваті, попечені лица у них серйозні, спітнілі й мовчазні.

— Так-так...—зідхає курець. Хазяйствечко якесь маєте?

Сумний дядько зиркає на нього й посміхається.

— Та маю... в очкурі ..

— Та й усього? Е! Такого хазяйства у всякого є. Бідують, значить, і у вас?

— Бідують—не бідують, а мовляв, якби не «ох», то давно-б і здох.

— Так-так..

Юрба все наближається, сміючись і голосно балакаючи. Дехто з «кацапів» устав і без картуза підходить до неї.

Один з дядьків зідхає, підводиться й каже.

— Горе—море; пий його—не вип'єш...

— А не вип'єш,—охоче згоджується курець.—Не вип'єш! Багато його, того горя... Бба-гато. А жити треба; хоч потрошку, а треба.

— Нічого!—посміхається сумний дядько.—Аби живі, а голі будемо.

— А будемо...

І всі сумно змовкають, дивлячись у вогонь.

Юрба насовується. Серед неї видно якогось чоловіка в сукняному «кацапському» картузі з цапиною борідкою й жовтим тоненьким носиком. Він, видно, несе щось важке в одній руці, бо схилився на один бік і посовується дуже помалу, щось викрикуючи й обертаючись до юрби.

В юрбі сміх і палкі балачки. Коло чоловіка в «кацапському» картузі йде молодий парубчак з білявим чубом, підстриженим «по-кацапському», і з веселим,

круглим, кирпатим лицем. Під пахвою йому три булки, які він обережно що-хвилини оглядає.

Юрба зупиняється коло дядьків. Чоловік ставить додолу велику кошолку з булками, підніма догори якусь засмальцьовану торбинку, трусить нею і, повертаючи голову на всі боки, кричить:

— Ех! Вот ігра так ігра! За копейку целую булку! Целую французскую булку за копейку! Кто желает? Ех, кто желает! Ну-ка! Ну-ка! Землячки! К чайку-то булочки! А? Подходи, подходи!

— Серьога! — кричить до «кацапів», підводячись навшпиньки, кирпатий «кацапчук» з булками. — Во! Гляді!

Він підніма догори булки й показує їх Серьозі — гарному, високому парубкові з сірими, твердими очима. Той швидко підводиться й підбіга до юрби.

— Врьо-о? Виграл? — сміється він.

— За копейку! — хвалиться той, стріпуючи волосами, — Грай!

— Боюсь...

Їх слухає якийсь дядько в жовтому брилі, в жилеті з салдатськими гудзиками, з іроничними, тоненькими губами!

— Не бійсь, грай, — посміхається він до Серьоги одними куточками губів: — дурням щастя.

— Как? — не розуміє Серьога, але дядько вже не дивиться на нього.

— Ех, поскорей, поскорей! Есть одін, ещо два. Кто желает? Есть одін, ещо два! Ну-ка, зельоний картуз, подмаживайсь. За копейку целую булку!

«Зельоний картуз» спершу соромиться, потім нерішуче озирається до товариша в рудій чумарці й хита на торбу:

— Спробувать?

Руда чумарка серойзно дивиться пукатими, блискучими очима на булочника й нічого не відповідає.

— Натє!.. Я буду грать!—простягаючи копійку, раптом просовується з юрби дівчина в білій хустці з карими, чистими очима. Вона трохи засоромлена й схвильована.

— Маладец девка! Єсть два! Давай третьяго! Ех, давай третьяго!... Ну-ка, земляк! Виграл трі, вииграй ещо!.. Вимай копейку!

— Не-е... довольно...—крутить головою кирпатий «кацапчук».

— Е, кацап не дурак!—басом протягує мордатий, вугрюватий парубок в широкому, новому брилі.—Він тільки вигравати любить.

— А что-ж?—сміється кирпатий.—А дуракі пущай програють!

— «Дурра-кі-і»—озираючи його з ніг до голови, зневажливо протягує мордатий.—Ще базіка, лапачня нещасна!...

Серьога твердо дивиться на нього і стискує губи.

— А тебе досадно, что ти проіграл?...—сміється знову «кацапчук».

— «Доса-а-дно»... Якби я виграв, то не трусився-б так, як ти, за копійкою...Зраділо, що булку побачило...

— Ей, дяденька!—вмить звертається «кацапчук» до булочника.—Я граю!.. На копейку!

Він підбира вище під пахву булки, рішуче витяга гаманець і обережно вийма копійку.

Комплект склався і в юрбі стає тихіше. Всі цікаво стежать через плечі одно одному, як булочник весело трусить торбу, щось приговорює й підносить її дівчині. Дівчина з серйозним, схвильованим лицем засуває в торбу руку й довго копірсає там.

— Тягни вже!—обзивається хтось із юрби.—А то все щастя забереш!

— Е! Щастя—як трясця: кого схоче, того и нападе. Його не потягнеш... Хай вибира.

Дівчина криво посміхається й помалу витяга руку.

Булочник, приговорюючи, простяга торбу другому, а всі цікаво зазирають до рук дівчини, де лежить маленька виточена діжечка з цифрою 21.

— Ну, пропала копійка!—рішуче постановляє хтось.—Малий номер.

Дівчина з ніяковою посмішкою дивиться на всіх і зазира до рук другому. У того—8.

— Ну, значить, лапацон бере булку!—басить мордатий парубок.

«Лапацон», хвилюючись, засува руку в торбу й виймає.

— 59!—радісно скрикує він.—Давай булку!

В юрбі сміх.

— Я казав!—злісно звертається до всіх мордатий.—Де кацап влізе, тамвже чорта пухлого наш брат виграє.

— А тебе завідно?—серйозно дивиться на нього Серьога.

Мордатий парубок зирка на нього, мовчки оглядає з ніг до голови й холодно кидає:

— Заступник знайшовся?

— Чево-ж ти вязнеш к парню?

— А тобі яке діло?

— Да вот, не вязні, да всьо.

— О?

— Вот тебе і «о»!

— Та чуєш, Мартине!—раптом голосно кричить хтось із юрби.—Вони понесуть після жнив додому та на Паску з квасом будуть їсти. А ти чіпляєшся!

— Та хай вони хоч подавляться ними!—згоджується Мартин.—Тільки-ж досадно, що паршива лапацня де не збереться—скрізь тобі у кашу наплює. Просто не потовпишся за ними!.. Ач, яке раде, що виграло!

Кацапчук справді з радим лицем вибирається з юрби й щось кричить до своїх товаришів «кацапів». За ним рушає й серйозний Серьога.

— Ну-ка землячки! Підходи підходи! За копейку цілая булка! Цілая булка, харрошая французская булка за одну копейку! Вот ігра так ігра! Ех, амеріканская ігра! Ну-ка, красавіца, ещо копеечку!

— Ей, лапацня!—кричит Мартин.—Вертайсь, ось ще будете грать... Може всю торбу виграєш?

— Молчі, хахлацкая морда!—злісно озирається Сergyога.—Лучше молчі!

— Та нявжо? Ой, злякався!.. Рятуйте, люди добрі: кацап лаптем хоче вбити!

В юрбі сміх. Чуються іроничні, насмішкуваті викрики до «кацапів», тюкання й регіт. «Кацапи» озираються й собі глузують з «хахлів», їхні товариші заступаються за своїх і починається звичайна баталія. Булочника вже не слухають і він пробирається кудись далі зі своїми булками й торбою. Сergyога ляга спиною на якийсь клунок, лицем до «хахлів», і злісно дивиться на них, простягнувши ноги. Поруч його, спершись на лікті, лежить рудий, кучерявий «кацап», з широкою жовтою бородою й розстібнутим коміром сорочки. Решта «кацапів», сидячи кружка коло чайника, иноді повертають од кухликів голови і сміються з «хахлів» спітнілими червоними обличчями.

Київці й полтавці змішались докупі й розташувались коло вогню. Мартин, одсунувши бриля на потилицю, стоїть і дивиться то на «кацапів», то на дядьків, які, посміхаючись у вуса, иноді й собі вставляють щось до сварки. Дівчата піддержують своїх криками й сміхом. Баталія все зростає.

— Заткні рот,—кричить Сergyога.—Всьо поле завонял! І нанімать не пріедут через тебе!

— Айяй! От розумно!—хита головою Мартин.—Навіть наш рябко такого-б не придумав.

— А вот у нас, в Рассее так пси так точно брешут, как ти..

— В «Рассее»—передражнює його Мартин, потім хитає з жалем головою й каже:

— Ех, дурне-е, дурне... Аж серце болить дивитись, що тратить бог глину на таке чорт-зна-що...

— Нічого, Серьога!—підводячи голову, потішає дядько-курець. — Кажі так: хоч дурний, та здоровий!

— А ти і старий, да дурак,—сміється руда борода.

— Ого!—сміються коло вогню. — Борода обізвалась!

— От-там-то, братці, розуму!

— Затуляй тепер носа!

— Ша-ша!.. Борода щось говорить.

Але «борода», гидко вилаявшись, змовкає; «кацапи» сміються. Таку-ж саму лайку кричить Мартинів сусіда, молодий, білявий парубчак.

— А ти спочатку молоко оботрі на губах. Не висохло!—пацаючи ногою в лапті, говорить Серьога.

— «Ма-ла-ко»...—передражнює парубчак.—А в тебе давно засохло?

— Він молока не ссав,—вставляє хтось.—Його мати з цицьки квасом годувала.

Серед «хахлів» сміх.

— Ще лається!—кричить Мартин.—Це з тих, що ціну тільки збивають. Он на Синельниковій на тому тижні ставали робочі по 70 рублів до Семена, а прийшла кацапня й поставала по 55! Йому що? Аби нажерлось. Ач, смокче як! Ішло-б собі в свою Рассею, та й ставало-б там хоч за спасибі. Сюди преться! Повигають к чортові й матері, щоб не смерділи тут!...

— Гляді, брат, щоб тебе не погнали, — посміхається борода.

До таборів наближається дядько Корній. Чорний, з гострим верхом і з спущеними донизу крисами бриль, чорні тонкі вуса, теж спущені вниз, і смугляве лице роблять його схожим на японця. Він ступає ліниво,

поважно, накинувши на-опашки чумарку і впевнено позирає на табори гострими, розумними очима. Дядька Корнія всі поважають і трохи навіть бояться, надто молодші.

— Що, танцювати зібрались, чи битись? — кидає він, ніби одриваючи слова, пихкає цигаркою й поглядає на ворожі табори. — Драстуйте.

— Драстуйте. Танцювать не танцювать, а тропарів прочитать кацапні треба було-б... — відповідає Мартин.

— А чого так?

— Та матюками тут усіх наділяють.

— А!... Вони на це багаті... Так ти-ж чого сердишся? Хіба тебе обділили?

Всі сміються. Не встигла сварка знову початись, як із-за бараку виїжджає зелений хургон, запряжений парою коней, і дзвінко постукуючи колесами, м'яко підкочує до робітників.

— Наймать їдуть! — голосно кричить хтось. І про сварку враз забуто.

Всі з серйозними, цікавими лицами озираються і стежать за хургоном, на якому сидять двоє: один, видно, робітник, з віжками в руках, а другий — хазяїн, з батоном. Дехто вже схоплюється й хоче бігти назустріч, але дядько Корній робить рукою знак, озирає всіх гострим поглядом і, одриваючи, говорить:

— Стій на місці! Чого бігти? Сам під'їде, як треба. Набивайся ще...

— Атож! Стій на місці! — зараз-же підхоплюють навіть ті, що збирались були бігти й одходять назад.

«Кацапи» теж пильнують хургона, який, нарешті, підкочує зовсім близько й зупиняється. Чоловік з батоном у руках підносить руку до козирка і, озираючи всіх, говорить:

— Драстуйте.

Дехто теж тягне рукою до козирка, дехто обзивається настороженим, чекаючим голосом:

— Драстуйте й вам...

Чоловік помалу злізає з хургона й підходить до робітників, похльоскуючи батоном і бігаючи карими хитрими очима по юрбі. Повна, дебела постать його, в піджаці і штанях у чоботи ступає важко і твердо. Запалене й заросле чорною бородою лице здається байдужим і тупим.

— Драстуйте! — знов тягне він козирка, підступивши зовсім близько.

— Драстуйте... — спокійно й поважно відповідає Корній, пронизуючи його своїми маленькими очима.

Чоловік якийсь час мовчки обдивляється, потім, ні до кого не звертаючись, ніби про себе, бубонить:

— Робочих-би мені...

— А ми-ж що: пани, чи як? — посміхається Корній.

— Наймається?

— Та вже-ж не танцювати сюди посходились. Вам багато?

— Та так... чоловіка з п'ятнадцять...

— Повноробочих чи третяків?

Чоловік не зразу відповідає і все оглядає юрбу, яка теж стежить за ним десятками пар цікавих, напружених очей.

— Та й повноробочих і третяків... — повагом муркає він. — І дівчат... трохи...

— Є й дівчата, і третяки, і повноробочі... Це в якомую, чи до хазяїна?

— До хазяїна... До мене.

— Куди? Куди?... — пробігає по юрбі, і потім: — До хазяїна... До мужика!...

— Гм... — незадоволено стискує губи Корній і замовкає.

Чоловік пильно зиркає на нього й ніби байдуже питає:

— А чого ти так, дядьку, хмикаєш?

— Та так... не до талії робота!

— Що? Економічеський кандьор лучче? — тупо посміхається хазяїн.

— Та краще кандьор їсти, ніж у мужика робить... А по чому даєте?

— Даю добре. В економії так не дадуть. Повноробочому до Семена 50, третяку 40, а дівчатам 28.

— О-го-го-о!—протягує Корній,—ну, ми з вами сватами не будемо...

По юрбі йде гомін. «Кацапи» підходять ближче, допитуються ціни й теж починають між собою балакати. Хазяїн мовчки стоїть і подивляється на робітників.

— Ні-ні...—підступає ближче дядько-курець.

— Це ви, хазяїне, скупенько даєте.. Так-так... Скупенько. За таку ціну й танцювать не наймете. Нам вже по 60 давали, та й то не йдемо... Як-же його йти?

Дядько розводить руками, хита головою й чекаюче погляда на хазяїна. Той задумливо й ніби байдуже колупає пужалном землю. Потім, не підводячи голови, тупо і спокійно починає:

— Харч буде добрий: на сніданок риба або молоко. На обід борщ, каша з салом... На полудень чи риба, чи сало, чи молоко... На вечерю галушки чи затірка. Харч добрий... Їж, скільки хочеш, за тим не ганяємося.

— А робота яка?—несміло питає хтось з юрби.

— Робота?—зирка туди хазяїн.—Робота, як скрізь робота. Орать, косить, в'язать, за жаткою, коло машини... Яка-ж робота?

— Так-так!—іронично обзивається збоку Корній.—Зранку в полі, ввечері в полі, уночі в полі, в праздник у полі, та все в полі. Ні спочинку, ні сну... знаємо!

— Чого «ні спочинку, ні сну»? Є й спочинок і сон...

— То ви тут стелете м'яко, та як спатиметься там?

І борщ, і сало, й молоко... Просто харчевня, та й годі!.. Та воно так тільки тут, а там, як загатить тобі черево гливтяком та цибулею, так хоч через тиждень сповідайся... Знаю добре, пробував у мужиків ставать. Та й день той заляв. Воно, думаєш, свій чоловік, а він тебе так висмокче, що й ніг не поволочеш, як строку того добудеш.

— По-свойськи, значить? — посміхається дядько-курець.

— Атож!

Хазяїн мовчки погляда на Корнія.

— А в економії краще?—в'яло посміхається він.

— В економії усе рощитано: коли їсти, коли спати, коли робити...

Починається суперечка. Балакають де-далі спокійніше, млявіше; хазяїн усе частіше задумується і хльоскає батогом по траві; Корній одходить набік і робить цигарку.

«Кацапи» про віщось радяться, чи сваряться й подивляються на «хахлів», які теж купками балакають. Мартин розмовляє з хазяїном і скоса поглядає на «кацапів».

Нарешті хазяїн стискає плечима й одходить, не зійшовшись. Похльоскуючи батогом, він задумливо йде на другий кінець вигону, де робітників рідше. Тоді в юрбі піднімаються палкі балачки. Дехто згоджується найматись, дехто не хоче, дехто хоче прибавки. Зачинається навіть сварка.

— Наймаюсь! Чорт його бери! — кричить сердито Мартин. — Доки лежатиму отут? Вже й так третю неділю валяюсь, послідню сорочку проїдаю. Ставаймо, Сидоре, бо все-одно кацапня стане — диви, он вони вже щось міркують. Їй-богу, переб'ють. Я вже знаю їх.

— Не мели, хлопче, чорт-зна-чого! — сердито перебива його дядько Корній. — Кацапи теж не дурні,

на дурничку спини гнути не схочуть. А коли хочеш ставати—ставай, а других не підбивай. На кацапню кажеш, а сам ціну збиваєш...

— Хто збиває?—визвіряється Мартин

— Та ти!

— Я?!

— А то-ж який чорт!

— Ну, побачимо!.. О! о!.. Дивіться — один кацап уже йде кудись. Договорюваться йде, накажи мене бог!

Але «кацап» не договоруваться йде. Він прямує просто до них, нахиливши трохи голову й щось думаючи. Підійшовши він підніма над головою картуза і, трохи запинаючись, говорить:

— Вот что, братцы... Это самое, значіт, что ругались там ми промежду себя, это, братцы, бог с ним... Главное, вот нам столковаться надоть, как насчет найма-то?.. А? Ми так полагаем, что, ежели надбавка будет, дак нада ставать. Что-ж лежать-то здесь? І бокам тьорпко, і есть нечего... Все сухарікі погризли.... Как ви у себя раздумалі?

Корній задумливо шкрябає носа.

— Гм...—мугикає він. — «Надбавка»... А яка надбавка?

— Да так, ежели по п'ять цалкових полноробочім да по троячке неполноробочім, дак і можно би... А?.. Ми самі, то-ісь, цени сбівать не желаєм. Как ви, так і ми... Протів хозяйіна надоть дружно держаться... А что там это немножко промежду себя...

— Та то вже що там... — бурмоче Корній таким тоном, що, мовляв, нема чого там і згадувати. — Тільки надбавка мала...

Решта «кацапів» потрохи підходить ближче, тільки Серьога стоїть на місці і хмуро дивиться кудись убік. Мартин щось тихо з натиском говорить до купки парубків та дівчат, вороже поглядаючи на «кацапів», Корнія та інших робітників

Хазяїн вертається, так само поволі ступаючи й похльоскуючи бато́гом. Він підходить до хургона й заносить ногу на підніжку. Потім озирається до робітників і питає:

— Ну, що? Будемо мого́рича пити?

Серед робітників робиться тихо.

— Ні, не будемо!—рішуче відповідає Корній.

— Надбавочку-би маленькую,—здімаючи картуза, говорить сивенький, маленький «кацап» у бурякового кольору сорочці.—Уж очень обідно так... Вєдь єто не в яконовію...

Хазяїн стискує плечима.

— Чудаки ви, братця, їй-богу!—знімаючи ногу з підніжки й підходячи до них, усміхається він.—Що вам так та економія? Хіба-ж лучче у якогось німця служити?

— Та один чорт, що німець, що наш брат, хахол...—спокійно спльовує набік Корній.—І то хазяїн, і то хазяїн. А ви сами здалека?

— З Ломаної Підкови.

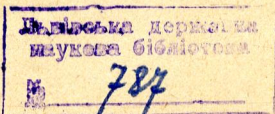
— З Ломаної Підкови?—здивовано підніма брови Корній.—Та чого-ж ви аж сюди приїхали наймати? А в Крутенькому? Воно-ж у вас під боком?

Хазяїн маха рукою.

— Кацапня там одна... А я вже їх знаю...З руським важко робити... Краще своєму переплатити, ніж з ними мати діло... Ні воно тебе, ні ти його не поймєш. Ти йому: «подай леміш», а він тобі вила несе... За волами воно не звикло, коло плуга не вміє... Е! Краще з своїм братом, малоросіянином. Свій свого все-таки хоч пойме. .

— Їй-богу правда!—голосно підтакує Мартин.

— Ехе-хе-е!—зідхає Корній.—Співаєте ви добре, та, вибачайте, чимсь иншим ваша пісня тхне... Ось двадцять літ я заробляю оцими руками,—він з силою б'є себе рукою по руці,—а ніде ще не бачив, щоб

хазяїн нашому братові за свого був—чи хахол, чи кацап він.

— Чудак ти, дядьку!—стискає плечима хазяїн.— Брехать мені нема чого... Ну, так як, братця? Стаєте? Ну!, бог з вами, даю прибавку: три рублі повноробочому, два третякам і карбованець дівчатам... Ну?

Серед робітників піднімається шепотіння. Корній стоїть поважно і спокійно. Серьога підходить ближче й починає сердито щось говорити, хитаючи головою до Мартина, який з свого боку теж щось доказує своїм товаришам. Хазяїн пильно слідкує за всіма.

Потрохи наперед починають просовуватись прихильники Мартина й Серьоги. Вони уперто й злісно поглядають одні на одних і про себе посміхаються.

— А вам много надоть полноробочіх? — серйозно питає Серьога у хазяїна, поглядаючи на Мартина, що стоїть з другого боку.

Хазяїн скоса дивиться на нього й собі питає:

— А ти-ж косить умієш?

Серьога ображено й гордо хита головою й посміхається.

— Ого!—сміється Мартин.—Посадіть коло миски, то й не потрапите за ним!...

— Смотри, мурло, чтоб ти умел!—злісно кидає Серьога.—А за другіх не договаривайсь.

— Мовчи, кацапня! Хазяїне, ми стаємо! Ось наша вся кумпанія...

І Мартин рішуче озирається на своїх прихильників.

— І ми стаємо! — уперто говорить Серьога.

Хазяїн пильно дивиться на обидві партії, нахилиє голову й щось думає. Всі чекають.

— Гм...—нарешті мурмоче він, підводячи голову.— Бачите, хлопці... Молоді ви всі... Вам надбавку ніззя дати... От, якби старі стали... Молоді ви... Так по старій ціні хіба?..

— Ха-ха-ха! — регоче разом з другими Корній. — А що? З'їли? Він вам ще не такої заспіває... Підждіть!..

Мартінова партія починає сердито, з запалом сперечатися з хазяїном, але він, ніби не помічаючи їхнього обурення, повертається до Серьогової партії, яка махнула на все рукою і згоджується навіть на стару ціну. Але йому, видно, хочеться наняти більше звиклих до тутешньої роботи людей, здоровших. Він знов повертається до Мартинівців і каже:

— Слухайте, братця! Ось руські стають за стару ціну. По совісті кажу: не хочеться мені з чужими людьми робити. Люблю своїх... Так уже серце в чоловіка встроєно, що до свого тягне.

— Ач, як співає! — голосно вставляє Корній. — Як по нотах!

— Голос — як сурмонька, та чортова думонька, — зідхає дядько-курець.

Хазяїн не чує.

— Так от, братця, ставайте та й могорич будемо пити. І мені лучче, й вам лучче... А руські стануть до руського, то їм лучче буде.

— От добра людина! — зідха Корній. — Жаль тільки, що трохи лисицею підбитий.

Старші робітники сміються. Дехто з Мартінової партії переходять до них і голосно починають лаятись. Хазяїн ніби не помічає того.

Серьогова партія мовчки, злісно-понуро, стоїть і чекає, не дивлячись навіть на своїх товаришів руських, які стоять уже коло українців. Мартіновці пошепки заклопотано радяться.

— Ну, так як-же, хлопці? — ласкаво починає знов хазяїн, бігаючи очима по робітниках. Рішайтесь. Чого лежать отут? І врем'я пропада, і гроші. А так, зараз до станції, вип'ємо могорич, на поїзд і — гайда!.. Обіжать я не буду...

— Авже-ж!—сміється хтось з юрби.—А хто зараз одняв назад по три рублі?

Хазяїн все-таки не чує. «Хлопці» вагаються.

— Ех! Чорт його бери!—з одчаєм маха рукою Мартин.—Ставаймо, хлопці! На злість усім, а то кацапня все одно стане! Чого валяться тут? Де наше не пропадало!..

— Авже-ж!—насмішкувато підхоплюють з Корнієвої партії.—Валяй, хлопці,—аби гроші!

— Ні се, ні те—святи, попе, яйця!

Насмішки дратують Мартинівців і вони, на злість усім, стають на роботу. Хазяїн почина жартувати, посміхатися й одбирати пашпорти. Навкруги—сміх, крик, балачки. Серьогова партія змішується з другими «руськими» та українцями й завзятіше за всіх глузує з Мартинівців.

Але ті, складаючи клунки, ув'язуючись, бігаючи по вигону, не перестають огризатись і собі глузувати з Серьоговців. Од цього на вигоні зчиняється надзвичайний гвалт.

Нарешті всі зібрались коло хургона, на якому сидить уже хазяїн, і перелічившись, рушають.

— Гей!! А що додому переказати?—гукають їм слідом останні.—Коли панахиди правити?

— По свому батькові прав!—озиваються задні з Мартинівців.

— Тю-тю-у!

— Не тюкай, бо пельку перервеш!

Похитуючи клунками, занадто бадьорячись, вони потроху відходять од товаришів і наближаються до бараків. Тут вони ще раз озираються й вороже махають кулаками назад. Збоку їде хазяїн і щось ласкаво, по-приятельському до них промовляє...

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО „РУХ“

Твори В. ВИННИЧЕНКА

в окремих випусках:

Голота. Ілюстрації Лапіна	Ціна 65 коп.
Краса і сила	„ 25 „
Контрасти	„ 20 „
Біля машини	„ 15 „
Темна сила	„ 10 „
Хто ворог	„ 10 „
Голод	„ 10 „
Честь	„ 10 „
Момент	—
Глум	—
Записна книжка	—
Купля	—
Кумедія з Костем	—
Зіна	—
Сліпий	—
Кузь та Грицунь	—
Таємна пригода	—
Тайна	—
Промінь сонця	—
Хведько Халамидник	—
Маленька рисочка	—
Чекання	—

0,60 коп
(1986)

РА

787

у

9375

ПРАВЛІННЯ І КНИГАРНЯ
ВИДАВНИЦТВА
== „РУХ“ ==
Харків, вулиця 1 Травня, Ч.10

1115

ЖИТАРЕНКО

В. ВИННИЧЕНКО

~~42859~~

ХТО ВОРОГ

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО

— РУХ —